



ΤΕΥΧΟΣ ΕΚΤΟ
2019/2



ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Ένας ρεαλισμός για την εκφραστική
χειραφέτηση του καλλιτέχνη



ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΟΥΛΟΥ
Το τραγικό:
Η ιδέα και το επιτελεστικό φαινόμενο



STEFAN DONATH
Protest Choruses:
Rethinking the Aestheticisation of the Political



ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ
Η ελληνο-αλβανική αντιφασιστική
συνεργασία στη διάρκεια
του Β' Παγκοσμίου Πολέμου



ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
Η κρίση των κομμάτων

ΣΠΥΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σημείωση για το άρθρο του Ν. Πουλαντζά
«Η κρίση των κομμάτων»

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Τιμή €9

ΚΡΙΣΗ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΚΡΙΣΗ

Εξαμηνιαία Επιστημονική Επιθεώρηση

KRISI

Biannual Scientific Review

Επικεφαλής σύνταξης

Θοδωρής Δημητράκος, Γιάννης Κοζάτσας, Κώστας Πασσάς

Συντακτική επιτροπή

Ελένη Βλάχου, Χριστίνα Δημακοπούλου, Θοδωρής Δημητράκος, Γιάννης Κοζάτσας, Νίκος Παπαδάτος, Κώστας Πασσάς, Αγγελική Πούλου, Κώστας Στεργιόπουλος, Μαρία Χολέβα

Επιστημονικοί συνεργάτες

Αραγεώργης Άρις (1961-2018), Γκιούρας Θανάσης, Jung Reinhard, Καλτσώνης Δημήτρης, Μαμουλάκη Έλενα, Μανιάτης Γιώργος, Ματθιόπουλος Ευγένιος, Μαυρουδέας Σταύρος, Μπάγκος Παντελής, Μπαλτάς Αριστείδης, Μυλωνάκη Ευγενία, Σακελλαρόπουλος Σπύρος, Σταυρίδης Σταύρος, Τύμπας Τέλης, Φαράκλας Γιώργος, Φουρτούνης Γιώργος, Χρύσης Αλέξανδρος, Ψύλλος Στάθης.

Επικοινωνία

www.e-krisi.gr

Υπεύθυνος επικοινωνίας

Γεράσιμος Χολέβας

Σελιδοποίηση-παραγωγή

Μοτίβο Α.Ε.

Σχεδίαση ιστοσελίδας

Γιάννης Σακελλαρίου

Τιμή τεύχους: 9 ευρώ

Ετήσια συνδρομή (ιδιώτες): 15 ευρώ

Ετήσια συνδρομή (ιδρύματα): 20 ευρώ

Κεντρική διάθεση

Εκδόσεις Τόπος

Πλαπούτα 2 & Καλλιδρομίου, 114 73 Αθήνα, Τηλ. 2108222835, info@motibo.com

Τεύχος 6 – 2019/2

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση μέρους ή όλου του έργου, καθώς και η αναπαραγωγή ή μετάδοσή του με οποιοδήποτε οπτικοακουστικό, γραπτό ή άλλο μέσο χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη ή του συγγραφέα.

ISSN 2585-2124

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ένας ρεαλισμός για την εκφραστική χειραφέτηση του καλλιτέχνη: Δύο ανεξάρτητες εκθέσεις του Σπουδαστικού Συλλόγου της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών (1936-1937)	7
Χριστίνα Δημακοπούλου	
Το τραγικό: Η ιδέα και το επιτελεστικό φαινόμενο	45
Αγγελική Πούλου	
Protest Choruses: Rethinking the Aestheticisation of the Political	73
Stefan Donath	
Η ελληνο-αλβανική αντιφασιστική συνεργασία στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	85
Γιώργος Μιχαηλίδης	
Η κρίση των κομμάτων	111
Νίκος Πουλαντζάς	
Σημείωση για το άρθρο του Ν. Πουλαντζά «Η κρίση των κομμάτων»	117
Σπύρος Σακελλαρόπουλος	

Η κρίση των κομμάτων*

Νίκος Πουλαντζάς

Μετάφραση: Μαρίνα Τουλγαρίδη

Επιμέλεια μετάφρασης: Σπύρος Σακελλαρόπουλος

Ένας νέος αυταρχικός κρατισμός βαθαίνει στις μέρες μας στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες, ενώ φθίνει ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο σε έναν περιορισμό των ελευθεριών που ευνοεί επίσης μια γενικότερη μετάλλαξη του Κράτους. Η οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα αναμφίβολα συμβάλλει στην κρίση του κομματικού συστήματος, αλλά μέσω των πολιτικών και ιδεολογικών θεσμών που μετασχηματίζονται: η αύξηση της βίαιης κρατικής καταστολής συνοδεύεται, για παράδειγμα, με ένα μεταρρυθμιστικό μοντέλο της νομιμοποίησής του: το Κράτος απαντά στην ίδια του την κρίση με την αναδιοργάνωσή του.

Η νέα καταστολή καταφεύγει σε μια βία όχι μόνο «συμβολική» αλλά ανοιχτή, και με ποικίλες μορφές: περιορισμοί ελευθεριών, ηλεκτρονικό φακέλωμα, στέρηση ατομικών δικαιωμάτων, ανασυγκρότηση του δικαστικού και αστυνομικού μηχανισμού, που εφεξής συνδέονται με οργανικό τρόπο, έλεγχος σκληρός και βίαιος. Για να συγκαλύψει αυτή την εξέλιξη, η δεξιά, με μια βαθιά αναδιάρθρωση, ενσωματώνει στο ιδεολογικό οπλοστάσιό της φιλελεύθερα θέματα που την ταλάνιζαν από το 1968. Επωφελείται από την ευκολία πολιτισμικής ενσωμάτωσης του καπιταλισμού που είναι ικανός για κάθε λογής διορθωτικές κινήσεις.

Η πρωτοτυπία της νέας αυτής ιδεολογίας βασίζεται στις αντιφάσεις που κατορθώνει να συγκεράσει μέσα στο σύστημά της:

- Μέσω του ανορθολογισμού, εξαπολύει μια επίθεση κατά του μαρξισμού και του ορθολογισμού του Διαφωτισμού, αξιοποιώντας μια επιστροφή στα θεία ή σε έναν νεοπνευματισμό που ξεπερνά την απλή αντίδραση σε μια ιδεολογική κρίση, αλλά οδηγεί στον εργαλειώδη ορθολογισμό και την τεχνοκρατική λογική των ειδικών, που είναι πέρα από τον νόμο και τη γενική βούληση,
- στο όνομα του νεοφιλελευθερισμού, και με πρόσχημα την απελευθέρωση του ατόμου, η ιδεολογία της δεξιάς υιοθετεί την επιχειρηματολογία κατά του κρατισμού. Την ίδια στιγμή, το Κράτος εξακολουθεί να ελέγχει τον τομέα της αναπαραγωγής του κεφαλαίου, παρότι εγκαταλείπει, με την ευκαιρία της οικονομικής κρίσης, τις κοινωνικές λειτουργίες του Κράτους πρόνοιας που του είχαν επιβάλει οι λαϊκές μάζες.

* Maitre de Conferences στο Πανεπιστήμιο Βενσέν (Paris-VIII-Vincennes), Διδάσκων κοινωνικές επιστήμες στην Ecole des hautes études. Το παρόν άρθρο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο τεύχος του Σεπτεμβρίου του 1979 του *Monde Diplomatique* με τον τίτλο «La crise des partis».

- Στο όνομα της ασφάλειας των πολιτών, η κυρίαρχη ιδεολογία διαχέει μια επιχειρηματολογία, περί νόμου και τάξης, ή περί της αναγκαιότητας περιορισμού της «κατάχρησης» των δημοκρατικών ελευθεριών (βλέπε την Τριμερή Επιτροπή¹) και εφαρμόζει τον ολοκληρωτισμό.
- Στο όνομα ψευδο-επιστημονικών θέσεων σχετικά με «τη βιολογική ανισότητα», η ιδεολογία της δεξιάς υποδαυλίζει μια αναζωπύρωση του ρατσισμού ενάντια στους μετανάστες εργάτες, ενάντια στον Τρίτο κόσμο ή τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, τις οποίες κατηγορεί ως υπεύθυνες για την παρούσα κρίση, ενώ η ίδια ιδεολογία υποστηρίζει την ιδέα της νέας παγκόσμιας οικονομικής τάξης και της αλληλεγγύης των λαών.

Αυτή η αναδιοργάνωση του περιεχομένου του κυρίαρχου Λόγου ανταποκρίνεται στην τροποποίηση των καναλιών και των μηχανισμών που την επεξεργάζονται και την διαδίδουν, ενώ ταυτόχρονα τούς στηλιτεύει. Οι διαδικασίες νομιμοποίησης του Κράτους τείνουν να φεύγουν από τις αρμοδιότητες των πολιτικών κομμάτων προς όφελος της διοίκησης. Αυτή η εξέλιξη αντιστοιχεί στην κίνηση μεταφοράς της κύριας ιδεολογικής λειτουργίας από το σχολείο και το Πανεπιστήμιο στα κυρίαρχα ΜΜΕ, μια μεταφορά που βασίστηκε στην παραπάνω τροποποίηση, αφού η αναδιάρθρωση των μέσων ενημέρωσης πάει χέρι με χέρι με τον αυξανόμενο έλεγχό τους από τη διαχείριση του Κράτους, ενώ η λογική και ο συμβολισμός που εφαρμόζονται στην επιχειρηματολογία των Μέσων αναπαράγουν κατά γράμμα τους αντίστοιχους της διοίκησης. Αυτά τα φαινόμενα βρίσκονται στη βάση μιας κρίσης και μιας παρακμής των πολιτικών κομμάτων: ελάχιστα παρόντα στα κέντρα λήψης αποφάσεων που έχουν ήδη μετατοπιστεί από τη Βουλή προς την εκτελεστική εξουσία, διατηρούσαν ακόμα έναν συγκεκριμένο ρόλο στην πολιτική οργάνωση και στην εκπροσώπηση των ταξικών συμφερόντων απέναντι στην διοίκηση, ή δίπλα σ' αυτή, παραμένοντας οι προνομιούχοι συνομιλητές της. Επιπλέον, αποτελούσαν ιδεολογικούς μηχανισμούς πρώτης τάξεως επεξεργάζοντας και μεταδίδοντας, για τα βασικά, μια επιχειρηματολογία θεμελιωμένη στη γενική βούληση, που εδραίωνε τους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Εγγυούνταν το Κράτος Δικαίου (η περίπτωση των φασιστικών κομμάτων είναι διαφορετική). Σήμερα, η διοίκηση αναδεικνύεται σε πρωτεύοντα πολιτικό οργανωτή, πραγματικό κόμμα των κυρίαρχων τάξεων, με προορισμό να αφομοιώσει και τις λαϊκές μάζες: η ηγεμονία του μονοπωλιακού πολυεθνικού καπιταλισμού, στο επίκεντρο της συμμαχίας στην εξουσία, συνδέεται, όπως καταλαβαίνει κανείς, με αυτό τον σφετερισμό. Η διοίκηση αντιπροσωπεύει τον τόπο λήψης των αποφάσεων· απευθύνεται άμεσα στις διάφορες κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες πάνω από τα κόμματα, ευωνώντας έναν νέο θεσμικό κορπορατισμό και νέες κάθετες πελατειακές σχέσεις.

Ως εκ τούτου, η κρίση της αντιπροσώπευσης των «κομμάτων εξουσίας» σε σχέση με τις τάξεις και τις ομάδες που αντιπροσωπεύουν, σχετίζεται, περισσότερο ακόμη και από τη νομιμοποίηση, με τη διοίκηση μέσω μιας επιταχυνόμενης με-

1 Το 1973 ο αμερικανός μεγιστάνας Ντέιβιντ Ροκφέλερ αναθέτει στον καθηγητή Ζμπίγκνιου Μπρζεζίνσκι τη σύσταση μιας λέσχης κορυφαίων πολιτικών και επιχειρηματιών από τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την τότε Δυτική Ευρώπη για να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ των τριών αυτών πόλων. Σ' αυτή συμμετέχουν ανώτερα στελέχη τραπεζών και γνωστοί πολιτικοί (σ.τ.μ).

τάλλαξης της λαϊκής κυριαρχίας σε κρατική κυριαρχία. Η επιχειρηματολογία της τεχνοκρατίας βρίσκεται έτσι μέσα στην κρατική διαχείριση έναν προνομιούχο χώρο μετάδοσης των ιδεών της. Ομοίως, η νεοφιλελεύθερη επιχειρηματολογία, και η αντίληψή της για το Κράτος διαιτητή του παιχνιδιού, την οποία αμφισβητούν οι κοινωνικοί φορείς, υπερασπίζεται την αυτο-νομιμοποίηση του Κράτους. Αντίστοιχα, έτσι προκύπτει ο νέος ρατσισμός, που καθοδηγείται από την τεχνοκρατία με το πρόσχημα της διαχείρισης της κρίσης, με τους νόμους ενάντια στους μετανάστες και την ψύχωση της εχθρότητας προς τον τρίτο κόσμο.

Το σύνολο των παραπάνω στάσεων ενισχύει την ομοιομορφία και την ισοπέδωση της κυρίαρχης ιδεολογίας, τις μορφές δημιουργίας συναίνεσης μέσω λαϊκίστικων δημοψηφισμάτων και την ασάφεια της γλώσσας των ειδικών.

Η θεσμική κρίση αφορά πρώτα απ' όλα τους σχηματισμούς που συμμετέχουν με συστηματικό τρόπο στη διακυβέρνηση, και, ανάμεσα σε αυτούς, τα κόμματα της σοσιαλδημοκρατίας. Η άνοδός τους στην εξουσία, στη Γερμανία ή τη Μεγάλη Βρετανία, δεν αντιπροσωπεύει πια μια πραγματική λύση πολιτικής εναλλακτικής· επιπλέον, παρόλο που δεν μπορεί κανείς να τα εξομοιώσει με απλά κακέκτυπα της δεξιάς, οι πολίτες δεν καταφέρνουν να κάνουν μια σαφώς διαφοροποιημένη επιλογή μεταξύ των κυρίαρχων πολιτικών ελίτ που εναλλάσσονται στην εξουσία (όπως στην «ανταγωνιστική δημοκρατία», με την έννοια που την έχει διατυπώσει ο Σουμπέτερ). Η σύγχρονη εξέλιξη τείνει να γεννάει ένα υβριδικό μοναδικό κόμμα από τη θεσμική μίξη των δυνάμεων του πλειοψηφικού κόμματος και του κόμματος της μείζονος αντιπολίτευσης.

Όσο για τα άλλα σοσιαλιστικά και ευρωκομμουνιστικά κόμματα, που δε συμμετέχουν σε κυβερνητικά σχήματα, υφίστανται και αυτά τις συνέπειες: η νομιμοποίηση μέσω εκλογών και η ταύτιση της εξουσίας με συγκεκριμένες ηγετικές φυσιογνωμίες ενισχύει τον παραδοσιακό γραφειοκρατικό χαρακτήρα τους· ενθαρρύνουν την ηγεσία τους να χρησιμοποιεί τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης για να προσηλυτίσει τη βάση. Αυτά τα μαζικά εργατικά κόμματα υφίστανται, επιπλέον, μια δική τους κρίση που επηρεάζει την πολιτική στρατηγική τους, την ιδεολογία, κι άρα την ταυτότητά τους. Για τα κόμματα του ευρωκομμουνισμού, το κεντρικό τους καθήκον είναι να ενοχοποιήσουν το σταλινικό μοντέλο όπως ορίστηκε από την Τρίτη Διεθνή και αφορά την ίδια τη μορφή του κόμματος και τον τύπο του σοσιαλισμού. Για τα σοσιαλιστικά κόμματα (προπάντων το γαλλικό, το ισπανικό και το ιταλικό), το κεντρικό καθήκον είναι να αναρωτηθούν σχετικά με την σοσιαλδημοκρατία μετά, από τη μια, την κατάρρευση των Κεϋνσιανών ψευδαισθήσεων ενός Κράτους σχεδιαστή, ικανού να ελέγξει τις κρίσεις του καπιταλισμού, και, από την άλλη, τη μείωση των πιθανοτήτων συμβιβασμού ανάμεσα στις κυρίαρχες και τις κυριαρχούμενες τάξεις, και την συνακόλουθη μείωση της τρέχουσας κρίσης.

Αυτός ο προβληματισμός προκαλεί διάφορους δισταγμούς σε μια μεταβατική πορεία προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό η οποία θα διαφοροποιείται τόσο από τον σταλινισμό όσο και από τη σοσιαλδημοκρατία. Όμως, ο πρώτος στόχος, πάνω από όλα κοινωνικός, αυτής της κρίσης της αριστεράς, μοιάζει να διαφεύγει: τα κόμματα των εργαζομένων και τα κομμουνιστικά κόμματα έχουν δομηθεί με βάση τα εργατικά κόμματα, αν και πάντα η κυρίαρχη τάξη σε αυτά ήταν η εργατική· είναι οργανωμένα με αφετηρία τις εσωτερικές αντιφάσεις του εργοστασίου

(δίπολο κόμμα-συνδικάτο) και τις σχετικά ομοιογενείς συνθήκες εργασίας που βασιλεύουν εκεί· αυτή ήταν η οπτική των κομμουνιστικών κομμάτων, αλλά και των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων της Αγγλίας, της Γερμανίας ή της Σουηδίας (με το γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα να διαφέρει).

Όμως, η κοινωνική πάλη εξελίσσεται ταυτόχρονα με τη νομιμοποίηση του Κράτους. Η επέκταση του κρατισμού σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας – στην κατανάλωση, την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης (στέγαση, συγκοινωνίες, υγεία...), – η ανάπτυξη των διαδικασιών της διοίκησης, αλλά και η οικονομική κρίση και η κρίση του Κράτους Πρόνοιας, που πλήττει κυρίως συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (τους νέους, τις γυναίκες, τους μετανάστες, κάποιες περιοχές), όλα αυτά τα φαινόμενα προκαλούν μια υφέρπουσα κρίση της νομιμοποίησης δίχως παρ' όλα αυτά να προκαλούν μια ρήξη της συναίνεσης σχετικά με την ταξική κυριαρχία.

Αλλά, οι λαϊκές εξεγέρσεις εκφράζονται με νέες μορφές: η γενική απεργία ή το παγκόσμιο πολιτικό σχέδιο, έτσι όπως πήραν σάρκα και οστά κατά την «άγρια» κρίση του 1930, παραμένουν σε αχρηστία σήμερα. Μάλιστα, σε ό,τι αφορά την εργατική τάξη, οι εξεγέρσεις ξεσπούν συχνά γύρω από τον παραγωγικό μηχανισμό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι περιθωριακές, όπως πριν κάποια χρόνια. Συμπυκνώνουν μια διάχυτη λαϊκή διαμαρτυρία αποτυπώνοντάς την στον πολιτιστικό τομέα: φοιτητικά κινήματα, φεμινιστικά, οικολογικά, περιφερειακά που ενσαρκώνουν τις ταξικές αντιφάσεις, αντίθετα με αυτό που υποστηρίζει ο Αλέν Τουρέν· αυτά τα κοινωνικά κινήματα δεν βρίσκονται σε αντιπαράθεση με την πάλη των τάξεων, αλλά συνδέονται εκ φύσεως με τις οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές αντιφάσεις που είναι σύμφυτες με την τρέχουσα αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Εντούτοις, αυτές οι εξεγέρσεις διατηρούν την ιδιαιτερότητά τους απηχώντας τις ταξικές συγκρούσεις χωρίς να τις περιορίζουν.

Τα κινήματα «εκτός εργοστασίων» αφορούν διαφορετικές κοινωνικές τάξεις που συγκεντρώνονται στον πυρήνα τους: καλύπτουν ένα διευρυμένο πεδίο, σχετικά ετερογενές από τη σκοπιά των συνθηκών διαβίωσης. Η εσωτερική διαφοροποίησή τους αντικατοπτρίζει επίσης τη σημαντική εξάπλωση των λαϊκών στρωμάτων, της νέας μικροαστικής τάξης των δημοσίων υπαλλήλων, τεχνικών, στελεχών, διπλωματούχων υπαλλήλων, τους οποίους δεν απασχολεί ιδιαίτερα η μορφή του πολιτικού κόμματος και ο αλληλέγγυος αγώνας, δεδομένου ότι έχουν ένα μεγαλύτερο βαθμό κινητικότητας και αναζητούν ατομικά την κοινωνική τους ανέλιξη. Τα θεσμικά κυκλώματα και η συντεχνιακή δράση τους ταιριάζει καλύτερα. Μέσα στα ίδια τα εργοστάσια, οι αγώνες εντείνονται: αλλά, σε αντιπαράθεση με τις αυταπάτες της δεκαετίας του '60, η επιστήμη δεν προκάλεσε την ομοιογένεια της εργατικής τάξης στην παραγωγική διαδικασία. Αντιθέτως, όξυνε, από κάποιες πλευρές, τις διαφορές της αυξάνοντας τους διαχωρισμούς ανάμεσα στη χειρωνακτική και την πνευματική εργασία, ανάμεσα στην εργασία των μεταναστών και την εργασία των αυτοχθόνων, και ακόμη και στο εσωτερικό καθεμιάς από αυτές τις κατηγορίες.

Αυτοί είναι οι κύριοι λόγοι της κρίσης των μαζικών εργατικών κομμάτων, τη στιγμή που η παρουσία τους στην κοινωνία, καθώς και στο πεδίο των κοινωνικών κινήματων, μοιάζει πιο αναγκαία από ποτέ. Γιατί η αναζήτηση ενός δημοκρατικού σοσιαλισμού πρέπει να καταφέρει να συγκροτήσει μια βαθιά αντιπροσωπευτική δημοκρατία και ένα εκδημοκρατισμένο Κράτος με αυτοδιαχειριζόμενες εστίες

άμεσης δημοκρατίας. Τα κόμματα αποτελούν ένα σημαντικό μέσο αυτής της συγκρότησης, ενάντια στο ρεύμα που εκπροσωπείται από τους κ.κ. Φουκώ, Γκουαταρί κ.λ.π., που προπαγανδίζουν την πλήρη αυτονομία από τα κοινωνικά κινήματα, προωθώντας απλώς τις μικρο-αντιστάσεις και τους αποσπασματικούς πειραματισμούς.

Ο κορπορατισμός, η ιδιωτικοποίηση και οι διορθωτικές κινήσεις από την αστική τάξη δεν θα αποχούσαν, σε αυτή την περίπτωση, να τα απονευρώσουν, όχι μέσω μιας λιγότερο πιθανής αναγέννησης ενός φασιστικού λαϊκισμού, αλλά μέσω μιας «αμερικανοποίησης» που απειλεί τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Η εκ βάθρων μεταμόρφωση των εργατικών κομμάτων, ο εσωτερικός εκδημοκρατισμός τους, η προσαρμογή των παραδοσιακών αναφορών που διατηρούν με τις μαζικές οργανώσεις, μια αντίληψη που προσαρμόζεται στην κοινωνική ποικιλομορφία που τα διέπει (οι διανοούμενοι για παράδειγμα), όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις καθίστανται αναγκαίες. Θα τους επιτρέψουν να ελέγξουν τα αποτελέσματα της κρίσης του πολιτικού συστήματος ενώ παράλληλα θα δηλώνουν το παρόν στο πεδίο των κοινωνικών κινήματων.

Εντούτοις, αυτή η μεταμόρφωση από μόνη της θέτει δύσκολα ερωτήματα: μέχρι ποιου σημείου μπορούν τα κόμματα να μετασχηματίζονται δίχως να μεταλλάσσονται σε λαϊκίστικα κόμματα αρεστά σε όλους; Αναφορικά με τα κοινωνικά κινήματα, η ενσωμάτωσή τους δεν φαίνεται καθόλου επιθυμητή από εκείνα τα κόμματα που πάντοτε θεωρούνταν οικουμενικοί συνεκτικοί κρίκοι όσο ευέλικτα και δημοκρατικά κι αν είναι. Αυτά τα κινήματα θα διακινδύνευαν να διαλυθούν, να χάσουν την αυθεντικότητά τους μέσα στα κόμματα, για έναν επιπλέον λόγο: επειδή δεν βρήκαν ακόμα τις κατάλληλες μορφές οργάνωσης— κι αλήθεια, θα έπρεπε; Ίσως, μια ορισμένη αμείωτη ένταση ανάμεσα στα ανανεωμένα εργατικά κόμματα και τα κοινωνικά κινήματα να αποτελεί απαραίτητο όρο της δυναμικής πορείας προς έναν δημοκρατικό σοσιαλισμό.





Στα ελληνικά η λέξη «κρίση» συμπεκνώνει τουλάχιστον δύο μεγάλες κατηγορίες νοημάτων. Αφενός, παραπέμπει στις έννοιες της απόφασης, της άποψης ή της γνώμης και, σε στενή συνάφεια με αυτές, στις έννοιες της κριτικής, της αξιολόγησης και της δίκης. Έτσι κάποιος/ου η «κρίση» μπορεί, παραδείγματος χάρη, να επηρεαστεί από την υπερβολική χρήση αλκοόλ· οι δικαστικοί, οι δημόσιοι υπάλληλοι αλλά και τα επιστημονικά άρθρα περνάνε από «κρίση». Αφετέρου, παραπέμπει στις καταστάσεις εκείνες, στις οποίες η αναπαραγωγή της προηγούμενης, της κανονικής ή ομαλής συνθήκης είναι δύσκολη ή αδύνατη. Έτσι, για παράδειγμα, κάνουμε λόγο για «κρίση» άσθματος όταν το αναπνευστικό σύστημα δεν λειτουργεί κανονικά ή για οικονομική «κρίση» όταν το οικονομικό σύστημα δεν αναπαράγει ομαλά τον εαυτό του.

Η πρώτη σημασία προκύπτει από το αρχαιοελληνικό ρήμα «κρίνω», το οποίο αρχικά σήμαινε «διαχωρίζω», αλλά αρκετά νωρίς (στα ομηρικά χρόνια), επίσης, «αποφασίζω». Η δεύτερη σημασία, η οποία είναι και μεταφορική, προκύπτει –σύμφωνα με τους περισσότερους λεξικογράφους– ως μεταφραστικό δάνειο ή αντιδάνειο από τα λατινικά ή τις λατινογενείς γλώσσες. Η «κρίση» έγινε crisis (λατ., αγγλ. & ισπ.), crise (γαλλ.) και crisi (ιταλ.) και κατόπιν «κρίση». Με αυτό τον τρόπο, ενώ τα λατινικά, οι λατινογενείς γλώσσες και τα αγγλικά έχουν δύο όρους για να αποτυπώνουν τις δύο διαφορετικές οικογένειες σημασιών (iudicium, judgement, judgement, juicio, giudizio για την «κρίση» και crisis, crise, crisi για την «κρίση»), τα ελληνικά περιορίζονται σε μία και μόνη λέξη, την *κρίση*.

Κατά ενδιαφέροντα τρόπο, ήδη από τα αρχαία ελληνικά, μπορούμε να ανιχνεύσουμε κάποιες χρήσεις της λέξης, οι οποίες συμπεκνώνουν και τις δύο σημασίες. Έτσι, η «κρίσις» μπορεί να σημαίνει το κρίσιμο σημείο μιας αρρώστιας, το σημείο όπου “αποφασίζεται” η τύχη της ζωής του ασθενούς. Επίσης, κατά ενδιαφέροντα τρόπο, η φιλοσοφία, σε ανεξάρτητους μεταξύ τους κλάδους, έχει φέρει κοντά τις δύο σημασίες, οι οποίες συμπεκνώνονται στη μία και μοναδική ελληνική λέξη. Για παράδειγμα, στη φιλοσοφία και την ιστοριογραφία της επιστήμης η κρίση σηματοδοτεί μια κατάσταση, κατά την οποία το κυρίαρχο Παράδειγμα αδυνατεί να αναπαραγάγει ομαλά την κυριαρχία του εξαιτίας μιας πλειάδας εμπειρικών ανωμαλιών. Η κατάσταση αυτή, παράλληλα, ωθεί στην όξυνση της κριτικής και στην ανάληψη μιας σειράς αποφάσεων ή αξιολογήσεων, οι οποίες δεν ήταν διαθέσιμες στο παρελθόν. Αντίστοιχα, αλλά με αρκετές διαφορές, στον χώρο της πρακτικής φιλοσοφίας, η έννοια της κρίσης σηματοδοτεί την απουσία εγκαθιδρυμένων κριτηρίων για την ανάληψη και τη νοηματοδότηση μιας πράξης – κατάσταση η οποία αναγκαία ωθεί στην κριτική και την απόφαση.

Μοιάζει, λοιπόν, η κρίση όντως «να γεννά ευκαιρίες», όχι όμως αυτές που εννοούν οι επιτήδειοι της αναπαραγωγής της υπάρχουσας κατάστασης. Η “κρίση” επισύρει ‘κρίση’. *Κρίση* λοιπόν...

«Δεν υπάρχει βασιλική οδός για την επιστήμη, και στις φωτεινές κορυφές της μπορεί να φτάσουν μόνον όσοι δεν φοβούνται τον κόπο να διασχίσουν τα δύσβατα μονοπάτια της».

Κ. ΜΑΡΞ

